

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**

LU 78. starptautiskā zinātniskā konference

SOCIOLOĢIJA

REFERĀTU KOPSAVILKUMI

21.02.2020.

Jaunās migrācijas formas: ko tās nozīmē migrācijas pētniecībai

Talantu migrācija un transnacionālisms

Biogrāfiskie naratīvi, paaudzes un migrācija

28.02.2020.

PLENĀRSĒDE: Sabiedrības veselība, dzīves kvalitāte un nācijas ilgtspēja

Socioloģija - jaunākie pētījumi Latvijā

LU 78. starptautiskā zinātniskā konference

SOCIOLOĢIJAS SEKCIJU SĒDES

21.02.2020. Kalpaka blv 4, 327. telpa

Jaunās migrācijas formas: ko tās nozīmē migrācijas pētniecībai

Labklājības un sociālās integrācijas izpēte likvidās migrācijas kontekstā: longitudinālā pieeja Nr. LZP-2018/1-0042

Inta Mieriņa (LU FSI)

METODOLOĢISKIE IZAICINĀJUMI UN RISINĀJUMI GRŪTI NOTVERAMO EMIGRANTU SASNIEGŠANAI

Pētījumi liecina, ka mūsdienās arvien biežāk sastopamas dažādas netipiskas starptautiskās mobilitātes formas. Migrācijas procesi kļuvuši gan neparedzamāki, gan plūstošāki, radot jaunus izaicinājumus migrācijas pētniekiem mērķa grupas sasniegšanai. Šajā referātā autore iezīmēs pasaulē līdz šim izmantotās pieejas emigrantu kvantitatīvā pētniecībā, sniedzot padziļinātu ieskatu Interneta aptauju iespējās un ierobežojumos.

Ieva Reine (LU FSI)

SOCIĀLĀS UN VESELĪBAS APRŪPES LĪKLOČI: TRANSNACIONĀLISMA IZPAUSMES IESPĒJU LAIKMETĀ

Jaunā Diasporas likuma rosinātas, sabiedrībā notiek plašas diskusijas par jautājumiem, kas saistīti ar nodokļa apmēru ārvalstīs nopelnītajām pensijām un likuma ietekmi uz remigrāciju. Aktualizējot sociālās drošības tēmas, no tām neatdalāma ir veselības aprūpes problemātika – kādi pakalpojumi, to kvalitāte, pieejamība u.c. aspekti nosaka to, vai notiks izvēle par labu remigrācijai, vai, tieši otrādi, to kavēs. Eiropas Savienības direktīvas paredz iespējas saņemt veselības aprūpi citās valstīs, tāpēc pētījumā tiek arī apskatīts, cik lielā mērā veselības aprūpes pakalpojumu saņēmēji izmanto šīs direktīvas sniegtās iespējas. Sākotnējie pētījuma rezultāti norāda, ka tieši veselības aprūpes (ne)pieejamība mītnes zemē un Latvijā var būt transnacionālismu veicinoša faktoru grupa. Individuālās izvēles atšķiras dažādās Eiropas valstīs mītošajiem, turklāt, veselības aprūpes izmantošanas variācijas nereti ir kombinētas - gan kā medicīnas tūrisma iespēja, segta ar apdrošināšanu, gan Latvijas valsts apmaksāta.

Referāts izstrādāts ar Latvijas Zinātnes padomes finansiālu atbalstu granta «Labklājības un sociālās integrācijas izpēte likvidās migrācijas kontekstā: longitudinālā pieeja» (Nr. LZP-2018/1-0042) ietvaros.

Daina Grosa (LU FSI)

REMIGRĀCIJA UN BĒRNU PSIHOSOCIĀLĀ LABSAJŪTA AKULTURĀCIJAS SITUĀCIJĀS NO BĒRNA SKATPUNKTA

Eiropas kontekstā darba un studiju mobilitāte starp valstīm ir veicinājusi arī jaunu ģimeņu migrāciju, ne tikai prom no valstīm bet arī atgriešanos uz izceļošanas valstīm. Ja kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas un pievienošanās Eiropas savienībai, Latvija bija pārsvarā emigrācijas valsts, tad pēdējos gados arvien vairāk sāk atgriezties gan jaunā paaudze ar ārzemēs iegūto augstāko izglītību, gan arī ģimenes ar citu socioekonomisko statusu.

Pieaugušajiem emigrantiem šis ir solis atpakaļ uz ierastu vidi, bet kā ar bērniem? Kā jūtas bērni, atgriežoties savu vecāku dzimtenē, iekļaujoties skolā, plašākā ģimenē, un sabiedrībā kopumā? Šī tēma visā pasaulē ir jauns pētniecības virziens, jo subjektīvs skats no bērnu perspektīvas tikai pēdējos gados ir izvirzījies kā prioritāte. Novērtējot bērnu spriestspēju un salīdzinot to, kas viņiem dzīvē šķiet svarīgs, ieklausoties viņu dzīves pieredzē mītnes valstī, ir iespēja gūt ieskatu viņu izaicinājumos.

Dažādi faktori ietekmē bērna labsajūtu migrācijas kontekstā - ieskaitot individuālo bērna vai jaunieša noturības līmeni un spēju pielāgoties jauniem apstākļiem, vecāku aizņemtību un līdzjūtību, skolas un skolotāju attieksmi pret jaunpienācējiem gan no mācību procesa viedokļa, gan no iejūtības skatpunkta, kā arī citu bērnu sagatavotību un attieksmi pret bērniem ar atšķirīgu valsts valodas līmeni, priekšmetu zināšanām un citu dzīves mentalitāti.

Problēmas analīzē izmantoti dati, kas iegūti LZP granta «Labklājības un sociālās integrācijas izpēte likvīdās migrācijas kontekstā: longitudinālā pieeja» (Nr. LZP-2018/1-0042) ietvaros.

Inese Šūpule (LU FSI)

MIGRĀCIJA KĀ DAUDZDIMENSIONĀLA STATUSA MAIŅA: AUGSTI KVALIFICĒTU SPECIĀLISTU ADAPTĀCIJAS PIEREDZE ĀRVALSTĪS

Referātā tiek analizēta augsti kvalificētu speciālistu adaptācijas pieredze ārvalstīs, aplūkojot migrāciju kā daudzdimensionālu statusa maiņu. Statusa maiņa attiecas ne tikai uz iekļaušanos citā valstī darba tirgū, bet arī uz pilsonības statusu (ārzemnieks citā valstī ar ierobežotām politiskajām tiesībām), ģimenes un partnerattiecību situāciju migrācijas laikā, sociālajiem kontaktiem un plašāku iekļaušanos citā (jaunā) hierarhiskajā sistēmā. Galvenie referāta teorētiskie jēdzieni ir: daudzdimensionāla statusa maiņa, adaptācijas stratēģijas un kultūras kapitāls kā resurss, par kura vērtību ir jāvienojas ar jauniem sadarbības partneriem (darba devējiem) un “ieiecot” citā statusu hierarhijā.

Referāta mērķis ir atklāt, kādas stratēģijas augsti kvalificēti speciālisti no Latvijas izmanto, lai pielāgotos nosacījumiem ārvalstīs. Referāta empīriskos datus pamatā ir 32

padziļinātās intervijas ar augsti kvalificētiem Latvijas speciālistiem šādās jomās: medicīna, informācijas tehnoloģijas un finanses. Adaptācijas pieredze analizēta šādās emigrācijas valstīs: Lielbritānija, Vācija, Norvēģija, Zviedrija un ASV.

Pētījums tiek īstenots 1.1.1.2. pasākuma "Pēcdoktorantūras pētniecības atbalsts" ietvaros, kas tiek finansēts ar Eiropas Reģionālā attīstības fonda finanšu instrumentu [Nr. 1.1.1.2/VIAA/1/16/012; Projekts "Augsti kvalificētu speciālistu migrācijas izpēte: emigrācija un atgriešanās Latvijā"]].

Mārtiņš Kaprāns (LU FSI).

PĀRVAROT STRUKTURĀLOS IEROBEŽOJUMUS: LATVIJAS MIGRANTU ADAPTĀCIJAS PRAKSES ANGLIJĀ

Referāta mērķis ir analizēt Latvijas emigrantu adaptāciju, izmantojot darbības/darītspējas (*agency*) konceptuālo ietvaru. Saikne starp darītspēju un migranta adaptāciju migrācijas pētījumos nereti tiek atstāta otrajā plānā, jo pielāgošanās mītnes zemes sociālajai kārtībai tiek uztverta un saprasta funkcionālisma vai strukturālisma kontekstā. Šāds konteksts mēdz būt nejūtīgs pret migranta subjektivitāti un pozicionalitāti. Balstoties strukturācijas un kritiskā reālisma teorētiskajā ietvarā (Giddens; Archer), referātā tiek pievērsta uzmanība migrantu darbībspējai attiecībā uz strukturālo ierobežojumu pārvarēšanu. Darbībspēja tiek analizēta, izmantojot Latvijas migrantu pieredzi Anglijā. Kvalitatīvie dati ir iegūti pēcdoktorantūras pētniecības projekta ietvaros (projekta nr. 1.1.1.2/VIAA/1/16/103) laika periodā no 2018. līdz 2020. gadam. Referātā darītspējas gaismā tiek īpaši analizēta migrantu profesionālā pieredze un cīņa par savām tiesībām, sociālā mobilitāte un apkārtējās dzīves telpas pierādīšana. Iegūtie dati ļauj secināt, ka Latvijas migrantu darītspēja ir primāri orientēta uz nedrošības mazināšanu, taču šī spēja parasti izpaužas kā individuāls gribas akts, nevis kolektīva solidaritāte.

Ilze Koroleva (LU FSI)

PIEDERĪBAS APZIŅAS VEIDOŠANĀS UN TRANSFORMĀCIJAS DAŽĀDĀS MIGRANTU GRUPĀS: IESKATS LONGITUDINĀLĀ PĒTĪJUMA REZULTĀTOS

Pašreizējam laikmetam piešķiram visdažādākos epitetus un viens no tiem noteikti varētu būt – migrācijas laikmets. Runāt par indivīda stabilu piesaisti vietai, sociālām grupām, piederības izjūtu un identitātes veidošanos šādā migrācijas kontekstā pats par sevi jau ir zināms izaicinājums. Piederības izjūtas un migrācija ir jēdzieni, kas līdzīgi kā nacionālisms un globalizācija jau sākotnēji iekļauj pretrunu. Piederība izjūtas asociējas ar tādiem jēdzieniem kā, piemēram, iesakņotība, miera stāvoklis, līdzsvars, tradicionālisms, turpretim migrācija – ar tādiem, kā darbība, mobilitāte, robežu nosacītība, nenoteiktība u.tml. (Hedetoft 2002).

Pārceļoties uz dzīvi vai ilgstoši uzturoties citā valstī, cilvēks aizvien meklēs jaunus piederības objektus, viņam veidosies (vai neveidosies) piederība izjūta kā valstij, teritorijai, vietai, tā arī sabiedrībai un dažādām sabiedrības grupām. Piederība vietai un grupai sniedz ontoloģisko drošības sajūtu, kas atvieglo indivīda sadzīvošanu ar jauno

vidi, iekļaušanos tajā. Savukārt ne-piederība var būt apgrūtināša, pat traumējoša, radot cilvēkam atsvešinātības un tukšuma sajūtu, t.sk. negatīvi ietekmējot cilvēka adaptāciju un integrāciju jaunajā vietā (May, 2011). Emigrantu kopienu pētījuma dati liecina, ka piederības izjūta izcelsmes valstij un jaunas piesaistes veidošanās vai neveidošanās mītnes zemei nozīmīgi korelē ar indivīda plāniem palikt „tur” vai atgriezties (Koroļeva 2019).

Kā šīs piederības izjūtas veidojas dažādās migrācijas formās – ilgstoši ārpus Latvijas dzīvojošo emigrantu, likvīdo migrantu, remigrantu u.c. grupās? Kas ietekmē piederības izjūtu intensitāti, dažādu identitāšu veidošanos un kā tās transformējas laikā? Atbildes uz šiem un līdzīgiem pētnieciskajiem jautājumiem tiek meklētas unikālā empīriskajā materiālā, ko nodrošina Latvijas emigrantu kopienu un remigrantu longitudinālā pētījuma divu posmu kvantitatīvo aptauju dati.

Pētījuma pirmais vilnis jeb ārpus Latvijas dzīvojošo latviešu un Latvijas valstspiederīgo bāzes aptauja tika realizēta 2014. gadā ESF granta „Latvijas emigrantu kopienas: nacionālā identitāte, transnacionālās attiecības un diasporas politika” (Nr. 2013/0055/IDP/1.1.1.2.0/13/APIA/VIAA/040) ietvaros. Pētījuma rezultāti liecināja, ka mēs varam identificēt diezgan noturīgas piederības apziņas dimensijas, kuras raksturo atšķirīga piederības izjūtu (izcelsmes valstij, tās sabiedrībai un/vai mītnes zemei un tās sabiedrībai) intensitāte un izplatība dažādās emigrantu grupām.

Pētījuma otrā viļņa aptauja, kas iekļauj gan ārpus Latvijas dzīvojošo, gan remigrantu pētījuma izlasi, tika īstenota 2019. gadā LZP granta «Labklājības un sociālās integrācijas izpēte likvīdās migrācijas kontekstā: longitudinālā pieeja» (Nr. LZP-2018/1-0042) ietvaros. Šo aptauju dati sniedz mums iespēju ar piecu gadu intervālu sekot līdz piederības apziņas transformācijām ne tikai atsevišķu grupu, bet arī individuālā līmenī.

Talantu migrācija un transnacionālisms

Projekts «DemoMig»
Nr. VPP-IZM-2018/1-0015

Inta Mieriņa (LU SZF SPPI)

ATGRIEŠANĀS LATVIJĀ, ATGRIEŠANĀS REĢIONOS: IZAICINĀJUMI DARBASPĒKA PIESAISTEI ĀRPUS RĪGAS

Pateicoties valsts atbalstam remigrācijas pasākumiem, Latvijas reģioni šobrīd arvien aktīvāk cenšas piesaistīt savus aizceļojušos iedzīvotājus. Diemžēl, kā liecina statistika, atgriežoties Latvijā, remigranti bieži vien par savu dzīves un darbavietu izvēlas Rīgu, nevis vietu, no kuras tie izceļojuši. Izmantojot LU 2016., 2017. un 2019. gadā veikto remigrantu aptauju datus, šis pētījums palīdz labāk izprast iemeslus, kādēļ remigranti biežāk izvēlas Rīgu, ar kādiem izaicinājumiem tie saskaras, atgriežoties un iekārtojoties uz dzīvi reģionos, un kas palīdzētu efektīvāk piesaistīt un noturēt remigrantus apdzīvotās vietās ārpus Rīgas. Īpaša uzmanība pētījumā pievērsta augsti kvalificētiem

remigrantiem un potenciālajiem uzņēmējiem, kuriem ir lielākā loma reģionu ekonomiskās izaugsmes veicināšanā.

Referāts izstrādāts valsts pētījumu programmas projektā "Ilgtspējīgas un saliedētas Latvijas sabiedrības attīstība: risinājumi demogrāfijas un migrācijas izaicinājumiem" (DEMOMIG, Nr. VPP-IZM-2018/1-0015).

Kata Fredheim, Zane Vārpiņa (Stockholm School of Economics in Riga)

LIFE UPON RETURN: RETURN MIGRATION IN THE BALTICS

In the past two decades, the three Baltic countries lost a significant portion of their population. A combination of low birth rates, ageing population and emigration contributed to the decline. In the Baltic states, similarly to other Central and Eastern European countries return migration is often portrayed as the magic solution to improve the countries' demographic trends, to reverse brain drain, a way to turn migration into a source of net human capital gains, simply put 'brain gain'. Policy makers and businesses may be responding to demographic shifts based on hunches and prejudices. Lack of recent research contribute to the myths around returnees, entrepreneurs and employers attitude.

This paper/ presentation presents the first results of a large scale Pan-Baltic study on return migration and brain gain. In the study, granular data from 36 interviews highlights the experiences of return migrants in the three countries. The study looks beyond statistics to explore narratives and experiences. The data will be supplemented by interviews (40) with managers and entrepreneurs as well as surveys with managers and entrepreneurs in the three countries. This paper highlights personal narratives of return and Life in Latvia. It explores the opportunities and challenges return migrants face. Combining the data about the now and plans for the future could help policy makers and the business community. Through this research, we learn about experiences of employers, business owners, employees and return migrants; this will help to respond to today's opportunities and challenges.

Elīna Sustenberga (LU SZF SPPI)

REPATRIĀCIJA LATVIJĀ UN PASAULĒ: TEORĒTISKĀS LITERATŪRAS IETVARŠ

Šis referāts ir daļa no autores topošā maģistra darba par repatriantiem, kuri uz Latviju ir pārcēlušies pēdējo 10 gadu laikā. Tajā tiek apskatītas dažādas, ar repatriantiem, migrāciju, motivāciju, integrāciju, saistītās teorijas, kā arī iepriekš veiktie ārzemju pētījumi un vispārpieejamā informācija latviešu valodā par repatriantiem, kas varētu būt noderīga pētījuma dizaina izstrādē. Ņemot vērā to, ka Latvijā spēkā ir gan Diasporas, gan Repatriācijas likums, bet citu valstu likumos repatrianti netiek tik ievērojami izšķirti, ar teorētisko analīzi, kas izvērstā šajā referātā, autore vēlas noskaidrot, vai repatriantu vajadzības, viņu spēja iekļauties sabiedrībā, pieredzes un kontaktu trūkums viņus atšķir no personām, kuras savā dzimtajā valstī atgriežas pēc ilgstošas prombūtnes. Tāpat referāta ietvaros plānots veikt pilotinterviju ar repatriācijas materiālu palīdzību saņēmušu personu, kura uz Latviju ir pārcēlusies aptuveni pēdējo 10 gadu laikā, un noskaidrot to, kā šis repatriācijas saņemtais atbalsts tiek vērtēts.

Referāts izstrādāts valsts pētījumu programmas projektā "Ilgspējīgas un saliedētas Latvijas sabiedrības attīstība: risinājumi demogrāfijas un migrācijas izaicinājumiem" (DEMOMIG, Nr. VPP-IZM-2018/1-0015).

Baiba Bela (LU SZF SPPI)

TRANSNACIONĀĻU MIGRĀCIJAS TRAJEKTORIJAS UN KARJERAS ATTĪSTĪBA

Kopš Latvijas neatkarības atgūšanas arī Latvijas iedzīvotāji ieguva iespēju brīvi pārvietoties un kopš iestāšanās Eiropas Savienībā ir aktīvi izmantojuši brīva darba spēka kustības iespējas ES, lai uzlabotu savus materiālos apstākļus vai gūtu jaunu pieredzi. Iepriekš veiktie pētījumi (Mieriņa, 2015; Hazans, 2016) rāda, ka 15-17% Latvijas migrantu sevi identificē kā transnacionāļus, norādot, ka viņu dzīves vieta nav tikai Latvija vai ārvalstis, bet abas vietas vienlaicīgi. Tomēr trūkst zināšanu par to, kā veidojas transnacionāļu migrācijas trajektorijas, karjeras attīstība, kādi ieguvumi un zaudējumi rodas, veidojot dzīvi divās valstīs. Referātā tiks pievērsta uzmanība šiem jautājumiem, balstoties 20 intervijās, ko veikuši LU Socioloģijas maģistra programmas studenti. Referātā tiks pievērsta arī uzmanība grūtībām pielietot transnacionālisma jēdzienu empīriskā pētījumā. Kaut arī transnacionālisma jēdziens, ar ko apzīmē migrantu pārrobežu saišu daudzveidību un intensitāti, tiek plaši lietots, tā attiecināšana uz konkrētu cilvēku dzīvesveidu ir komplicēta.

Referāts izstrādāts valsts pētījumu programmas projektā "Ilgspējīgas un saliedētas Latvijas sabiedrības attīstība: risinājumi demogrāfijas un migrācijas izaicinājumiem" (DEMOMIG, Nr. VPP-IZM-2018/1-0015).

Agnese Lāce (LU SZF SPPI)

TALANTĪGI IMIGRANTI - VAI VIENMĒR GAIDĪTI? SABIEDRĪBAS ATTIEKSME PRET KVALIFICĒTIEM IMIGRANTIEM

Latvijas publiskajā un politiskajā migrācijas diskursā dominē augsti kvalificētu migrantu un darbaspēka imigrantu prenostatījums, reproducējot ierasto dihotomiju starp "vēlamajiem" migrantiem un "nevēlamajiem" jeb "sliktajiem" migrantiem. Lai izprastu saikni starp sabiedrības uztveri par talantu imigrāciju un migrācijas politiku un procesiem, šis referāts apskatīs teorētisko literatūru un pētnieciskās atziņas par sabiedrības atvērtību dažādām imigrantu grupām, uzdodot jautājumu, vai imigrantu kvalifikācijai ir nozīmīga loma sabiedrības noskaņojuma veidošanās procesā.

Referāts izstrādāts valsts pētījumu programmas projektā "Ilgspējīgas un saliedētas Latvijas sabiedrības attīstība: risinājumi demogrāfijas un migrācijas izaicinājumiem" (DEMOMIG, Nr. VPP-IZM-2018/1-0015).

Edmunds Šūpulis (LU Filozofijas un socioloģijas institūts)

PAAUDZES KĀ BIOGRĀFIJAS, VĒSTURES UN SOCIĀLĀS ATMIŅAS IZPĒTES FAKTORS

Referāta pamatā ir jautājums, kā un kāpēc ir vērts lietot paaudžu jēdzienu un kādu skatu leņķi tas paver, analizējot sabiedriskos procesus? Paaudzes definējumā tiek ietvertas norādes uz biogrāfiju (dzīvesceļa sociālā nosacītība), laiku (cilvēku vēsturiskās kustība) un atmiņu (refleksijas par pieredzi), līdz ar to tiek atklāta un aprakstīta to pārklāšanās. Atsevišķi ar to nodarbojas attiecīgi socioloģija, vēsture un mutvārdu vēsture vai dzīvesstāstu pētniecība. Ir svarīga arī telpiskā un nacionālā piesaiste, kas atbild, kāpēc dažādās sabiedrībās paaudzes var atšķirties. Bez objektīvā (demogrāfiskā, uzvedības modeļu, vērtību) apraksta, paaudzes tiek definētas un analizētas arī no to subjektīvās pieredzes puses. Šajā referātā, uzsverot pieredzes nozīmi, tiek aplūkotas tēmas, kurās tiek sasaistīta paaudze un atmiņa. Es atrodu un izceļu trīs tādus izpētes laukus: atmiņas loma paaudzes veidošanā, atmiņas izmaiņas paaudžu ietekmē un šo atmiņu pārnese starp dažādām paaudzēm.

Maruta Pranka un Māra Zirnite (LU Filozofijas un socioloģijas institūts)

PAAUDZES NOŠĶĪRUMA UN PĒCTECĪBAS NORĀDES DZĪVESSTĀSTOS

Paaudžu maiņa noris nemitīgi, neatkarīgi no tā, vai to piemin sociālās dzīves kontekstā vai nē. Sevišķi nozīmīgi šo procesu apzināties un novērtēt sabiedrisko pārmaiņu laikā, kādu nesēn pārdzīvojušas visas, tā saucamās, Austrumeiropas valstis. Turklāt paaudžu nošķirumu jeb plaisu padziļina arī straujais tehniskais izrāviens. Laikmetu iezīmē tehnikas aizvien augošais piedāvājums, kam jau no bērna kājas pielāgojas tās lietotājs, ar savām spējām un prasmēm tālu pārspējot priekštečus. Tomēr tie ir tikai līdzekļi, kas gan palīdz padarīt darbu, tomēr nedod tam saturu, intelektuālo un garīgo piepildījumu, kas vajadzīgs, lai sabiedrība pastāvētu, darbotos un attīstītos. Sabiedrība spēj progresēt lielā mērā atkarībā no indivīdu spējas apgūt un izprast iepriekšējo paaudžu pieredzi. Pieredzes pārnese piepilda dzīves intelektuālo un emocionālo saturus, ko dažnedažādos veidos turpina paaudze pēc paaudzes. Dzīves atspoguļojums stāstos ļauj izprast nosacījumus, kas veido garīgo vidi un sagatavo augsni tam, lai pieredze iesakņotos. Aplūkosim atsevišķus motīvus dzīvesstāstos, kas raksturo gan paaudžu nošķirumu, gan norāda uz pēctecību, vadoties pēc Augusta Milta piesauktās dzīves apjēgsmes un ideāla meklējumiem.

Centieni pēc ideāla atklājas kā virzītājspēks Ara Lāča dzīvesstāstā. Stāstītājs ir ārsts, kurš pārstāv vidus posmu starp trim mediķu paaudzēm. Dzīvesstāsts seko notikumiem, kuros ir gan izvēles, gan iesāktā virziena pārrāvumi. Iepriekšējās paaudzes ietekme nereti atklājas zemtekstos, simbolos, arī noklusējumos. Tas ļauj labāk apjaust garīgo atmosfēru, kuru iedzīvina viena paaudze, spējot to nodot garīgā mantojumā nākamai.

Ieva Garda-Rozenberga (LU Filozofijas un socioloģijas institūts)

PIEREDZES ĢEOGRĀFIJAS PĀRNESE STARP PAAUDZĒM

Lai pētītu cilvēka un vides attiecības, kā cilvēks pieredz un izprot vidi, kurā viņš dzīvo, kā pieredz gribētas vai negribētas pārmaiņas un kādas stratēģijas izmanto, lai tām pielāgotos, vides humanitāro zinātņu pētnieki aizvien biežāk izmanto personiskā pieredzē balstītus stāstījumus – gan personiskās pieredzes stāstus, kas vēsta par vienu notikumu cilvēka dzīvē, gan arī dzīvesstāstus, kas aptver visu cilvēka dzīvi.

Dzīvesstāsti tiek uzlūkoti kā nozīmīgs resurss vides vēstures izpētē, skaidrojot gan vietas nozīmi cilvēka dzīvē, gan tās ietekmi uz dzīvesstāsta saturu un formu. Proti, dzīvesstāsti atspoguļo, kā cilvēki vēro un atceras un kā viņi izvēlas stāstīt par pieredzēto. Lai gan – tas nozīmē, ka atmiņa ne vienmēr piedāvā empīriskus “faktus”, tā pastāsta mums daudz vairāk; tā ļauj mums arī ieraudzīt, ko vide un pārmaiņas tajā nozīmē cilvēkiem, un otrādi, – ļauj mums redzēt, kā viņi attiecībā pret šo vidi varētu izlemt rīkoties tagad un arī nākotnē (Holmes and Goodall 2017, 12). Proti, aizvien vairāk ietiecoties humānisma perspektīvā, vides mutvārdu vēstures stāstu analīzē tiek ņemti vērā trīs aspekti: 1) mijiedarbe starp personisko un sociālo; 2) nepārtrauktība (pagātne, tagadne un nākotne); un 3) vieta (arī situatīvā nozīmē). Tas nozīmē, ka mēs nevaram runāt par vietām izolēti no ar tām saistītiem pagātnes notikumiem – katrai vietai stāstā ir piesaistīts gan notikums, gan šī notikuma hronoloģiskās robežas. Turklāt, tās ne tikai savieno attiecīgo vietu ar pagātņi/vēsturi (Tilley 1994), bet veido arī tās nozīmi un piesaisti tai tagadnē (Massey 1991).

Referātā, izmantojot vides mutvārdu vēstures pieeju, analizēta vienas ģimenes pieredzes ģeogrāfijas pārnese starp paaudzēm: kas piesaista ģimeni noteiktai vietai/videi un kā tiek pieredzētas pārmaiņas ģeogrāfiskajā telpā vai pat tās zaudējums. Un, ja tā – kādas stratēģijas tiek lietotas, lai atgrieztos, vai pretēji, – neatgrieztos.

Referāts izstrādāts ar FLPP projekta "Dzīve līdzās ostai: ekonaratīvi, vietējā vēsture un vides aktīvisms Daugavas lejtecē" (Nr. LZP-2018/1-0446) atbalstu.

Baiba Bela (LU Sociālo zinātņu fakultāte), Ginta Elksne (LU Filozofijas un socioloģijas institūts)

PAAUDŽU ATŠĶIRĪBAS MIGRĀCIJAS PIEREDZĒS LĪVĀNU UN PREIĻU NOVADOS

Pētījuma mērķis: (1) aplūkot dzīvesstāstus kā resursu migrācijas pētījumos un, (2) izmantojot dzīvesstāstu intervijas kā pamata avotu, analizēt dažādu paaudžu migrācijas pieredzes Preiļu un Līvānu novados.

Pārrobežu migrācija ir dzīves notikums, kas rada nozīmīgas izmaiņas migrantu dzīves gājumā. Migrācijas pētījumos dzīvesstāstu metode nav vadošā pētījumu metode, tomēr tā laiku pa laikam tik lietota. Dzīvesstāsti dod iespēju izsekot šim procesam no paša cilvēka redzespunkta; dod balsi pašam cilvēkam, dod iespēju paust viņa paša subjektīvo notikumu interpretāciju. Kā norāda itāļu mutvārdu vēsturnieks Alessandro Portelli,

mutvārdu vēstures avoti mums atklāj, kā cilvēks ir sapratis to, ko darījis, kam ticējis un ko joprojām domā, ka ir darījis. Tas mazāk stāsta par pašiem notikumiem, bet gan vairāk par šo notikumu nozīmi.

Dzīvesstāsti ir nozīmīgs resurss arī atmiņas un identitātes pētījumos; tie atklāj, kā cilvēks stāsta par savu pieredzi, kā veido izpratni par sevi un definē savu identitāti. Mūsu atmiņas par to, kas mēs esam bijuši un no kurienes esam, veido mūsu pašreizējās identitātes izjūtu un tādējādi ietekmē veidus, kā mēs veidojam stāstu par savu dzīvi. Migrācijas pieredze, kas jau pēc definīcijas nozīmē refleksiju par pārmaiņām, izvēlēm un saskarsmi ar citādo, rada gan īpašu nepieciešamību, gan arī īpašas grūtības saskaņot identitāšu un dzīvesstāstu veidošanā.

Pētījuma pamatā ir dzīvesstāstu intervijas, kas iegūtas tradicionālās kultūras un dzīvesstāstu liecību vākšanas ekspedīcijās uz Līvānu un Preiļu novadiem 2018. gada vasarā un 2019. gada vasarā. Ekspedīcijas rīkoja Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes folkloras pētnieki, profesores Janīnas Kursītes vadībā, piedaloties folkloras un mutvārdu vēstures pētniekiem, un folklorā ieinteresētiem studentiem. Šajās divās ekspedīcijās tika iegūtas vairāk nekā 100 dzīvesstāstu intervijas, kas papildinās Latvijas Nacionālās mutvārdu vēstures krājumu.

Latvija pēdējās desmitgadēs saskaras ar liela apjoma emigrāciju, taču migrācijas pieredze nav tikai pēdējo gadu fenomēns. Ekspedīcijā iegūtie dzīvesstāsti liecina gan par forsēto, piespiedu izceļošanu 20.gs Latvijā karu un deportāciju rezultātā, gan par pēckara migrācijas no laukiem uz pilsētām pieredzi.

Ekspedīcijā iegūtie dzīvesstāsti atklāj arī to, kā migrācija ietekmē cilvēkus, kuri nekur nav devušies un arī neplāno to darīt – vēstot par Latvijā palikušo ģimenes locekļu pieredzi, saskaroties ar tuvinieku lēmumu izceļot. Savukārt, intervijas ar remigrantiem atklāj gan šo cilvēku emigrācijas pieredzi, gan motīvus, kādēļ viņi ir izlēmuši atgriezties Latvijā.

Īpaša liecība par latviešu migrāciju uz Krieviju 19.gs. beigās/ 20.gs sākumā ir stāsts par vienas šādas ģimenes izceļošanas un atgriešanās pieredzi, ko ekspedīcijā pavēstīja viņu pēctece, kas tagad atgriezusies uz pastāvīgu dzīvi Latvijā.

Baibas Belas darbu ekspedīcijā un šīs prezentācijas tapšanā atbalstīja: Projekts «DemoMig» Nr. VPP-IZM-2018/1-0015.

Gintas Elksnes darbu ekspedīcijā un šīs prezentācijas tapšanā atbalstīja: FLPP projekts «Atmiņu pārnese starp paaudzēm: naratīvā perspektīva» LZP Nr. 2018/1-0458.

Maija Krūmiņa (LU Filozofijas un socioloģijas institūts)

PIRMĀ ATJAUNOTĀS LATVIJAS REPUBLIKAS PAAUDZE: PĀRMAIŅU BĒRNI?

Paaudze nav tikai vienā laikā dzimušu cilvēku kopa, tā ir no vienas (sinchronās) puses laikabiedru piederības sajūta, kas balstās uz kādu kopīgi veidojušos pieredzi, un no otras (diahronās) puses nepārtraukti vēsturiski nomainoša vecuma grupu ķēde. Tādējādi, lai gan paaudzes atskaites punkts ir kādā noteiktā periodā dzimis cilvēku

daudzums, tomēr par noteicošo faktoru kļūst laikabiedru savstarpējā piederības sajūta, kas balstās uz kādu kopīgi veidojušos pieredzi, nevis bioloģiskais vecums. Kopējā pieredze, ar to saistītās vērtības un tādējādi attieksmes un uzvedības iezīmes kļūst par paaudzes apraksta stūrakmeni. Tomēr jāņem vērā, ka ne vienmēr vecumgrupas kohorta apliecina kādu identitāti un tiek apveltīta ar tādu pašapziņu, lai rastos pamats to uzskatīt par paaudzi stingrā nozīmē.

Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta pētnieki Kaspars Zellis un Edmunds Šūpulis rakstā “20. gadsimta vēsturiskās paaudzes un to identifikācija Latvijas iedzīvotāju dzīvesstāstos”¹ identificējuši sešas skaidri definējamās paaudzes, kuras konstatējuši, ņemot vērā gan Latvijas vēstures līkločus, gan to atspoguļojumu cilvēku dzīvesstāstos. Kā pēdējo no tām viņi izvirzījuši 70. gadu beigās – 80. gados dzimušos, kas veido pirmo atjaunotās Latvijas Republikas paaudzi. Pēc autoru novērojumiem, šīs paaudzes dzīvesstāstos pastiprināta uzmanība tiek veltīta pašu stāstītāju karjerai un pieredzei, kā arī pārdomām par pašreizējām norisēm Latvijā, un viņiem vēl nav bijis laika vai vēlēšanās pārdomāt savas dzīves naratīvus, lai tos uzlūkotu par pietiekamiem, paaudzi formējošiem stāstiem. Jāatzīmē, ka šādu paaudzi (dzimuši starp 1977. un 1987. gadu) savos pētījumos izdalījuši arī Latvijas personāla vadības un mārketinga speciālisti, kuri to nodēvējuši par “pārmaiņu bērnu” paaudzi.² (Gudule, Pētersons 2012). c

Referātā lūkošu noskaidrot, vai, ieklausoties desmit šajā laikā dzimušo dzīvesstāstos, kas iekļauti Nacionālās mutvārdu vēstures krājumā un kuros visbiežāk nav uzdoti specifiski jautājumi par paaudžu piederību, patiesi iespējams identificēt vienotu pašapziņu; vai šo “pārmaiņu bērnu”, kuri Latvijas vēsturē tik iezīmīgos Atmosdas notikumus un tiem sekojošās pārmaiņas valstī un sabiedrībā piedzīvoja bērnu un pusaudžu vecumā, biogrāfijās šis laika periods uzskatāms par references punktu, caur ko tiek interpretēta tagadnes situācija; vai šobrīd uzklusītie 30-40 gadus veco cilvēku dzīvesstāsti jau var kalpot kā savas paaudzes liecība, vai tomēr ir nepieciešama lielāka laika distance un refleksija, lai tie kļūtu par paaudzi formējošiem stāstiem.

Kaspars Zellis (LU Filozofijas un socioloģijas institūts)

PADOMJU PIEREDZES ATTĒLOJUMS LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU DZĪVESSTĀSTOS

Latvijas iedzīvotāju dzīvesstāstos, kuru liels dzīves posms ir noritējis Padomju Latvijā, vajadzētu reflektēt par šo vēstures nogriezni daudz vairāk un detalizētāk, nekā to varam novērot. To stāstos dominē vēstures zināšanu radītās atblāzmas par tā laika kolonizāciju, pārkrievošanos un ģimenes dzīves (kāzas, bērnu dzimšana u.c.) galvenajiem pieturas punktiem.

Esam mēģinājuši izdalīt t.s. Latvijas “pirmo (šķiet, arī pēdējo) padomju paaudzi”, ar to saprotot 40 – 60 gados dzimušos, kuru audzināšana un skološana notika jau

¹ Akadēmiskā Dzīve, 2019/2020, Nr. 55, 66.-78.lpp.)

² Gudule, L.; Pētersons, E. (2012) Latvijas paaudžu anatomija. Pieejams: www.slideshare.net/DDBLatvia/paaudu-anatomija (08.02.20220).

posttotalitārās PSRS laikā, kuriem padomju okupācijas režīms tika normalizēts. Šo cilvēku karjeras veidojās N. Hruščova un L. Brežņeva laikā, kad vairums iedzīvotāju Latvijā pieņēma padomju sistēmas noteikumus un mēģināja veidot savu dzīvi un karjeru okupētajā Latvijā (Šūpulis, Zellis).

Mēģinot izprast padomju paaudzi, rodas jautājumi, ko vēlētos apspriest savā referātā.

Pirmkārt, būtisks ir jautājums par šīs paaudzes gan pašidentifikāciju, gan mēģinājumiem to identificēt pēc pieredzēm, kādas tās parādās viņu dzīvesstāstos. Diemžēl šī paaudze nav spējusi izveidot pašreflektējošus paaudzes marķierus, arī publiskajos diskursos tā visbiežāk parādās kā paaudze, kas nes sevī negatīvo padomju laika mantojumu. Šis “klusums” atspoguļojās arī jaunāko paaudžu dzīvesstāstos, kur iepriekšējās paaudzes pieredzes varētu saukt par neartikulētām un neērtām, jo tās ir pretrunā ar tām vēstures zināšanām, kas nāk no izglītības un publisko diskursu puses. Būtisks tāpēc ir jautāt, ko darīt ar šīs paaudzes pieredzēm, jo tās mainās un tiek atjaunotas gan ģimenes lokā, gan plašāk sabiedrībā?

Otrais jautājums ir par “padomju paaudzes” hronoloģisko ietvaru. Šeit nākas distancēties no Krievijas paaudžu socioloģijas radītā iedalījuma (Levada u.c.), kas neatbilst Latvijas situācijai atšķirīgo vēsturisko kontekstu dēļ. Iebildes ir arī pret Lietuvā un Igaunijā veikto paaudžu tipoloģiju (Aarelaid-Tart, Žilinskienē, Ilic). Protams, paaudžu tipoloģiju mēs veicam analītisku uzdevumu vadīti, mēģinot rast kopējas iezīmes stāstos un pieredzēs. Intervijās novērots, ka par padomju pagātni daudz labprātīgāk stāsta nākošā – “Atmodas” paaudzes kohorta, kam padomju dzīves (visbiežāk, negatīvais) naratīvs kalpo kā atspēriena punkts savu pieredžu un izvēļu pastiprināšanai. No tā rodas dilemma – vai vispār dzīvesstāstu pētniecībā primārs ir dzīves cikls, vai nozīmīgāks ir pats naratīvs par padomju pagātni, kurš turklāt ir mainīgs?

Trešais jautājums skar pašu stāstu būtību. Šeit vēlētos sniegt nelielu salīdzinājumu ar vācu pētnieku atziņām, kas pētīja paaudžu atmiņas par nacisma laiku Vācijā (Welzer u.a.). Ievērības cienīgs ir viņu aprakstītais “komulatīvās heroizācijas” fenomens, kad pieredzes par aktīvu sadarbību ar režīmu tiek aizstātas ar upuru vai varoņu stāstiem. Vai padomju paaudzes naratīvi nerada to pašu priekšstatu? Pārfrāzējot vācu pētnieku secinājumus, vai arī Latvijā pēcpadomju paaudzes nerada vajadzību pēc pagātnes veidošanās, kur viņu pašu radinieki parādās lomās, kurām nav nekāda sakara ar padomju režīma negatīvajām izpausmēm?

Latvijas vēsturē padomju laiks ir tomēr ievērojams laika nogrieznis, lai tas tiktu vienkārši aizmirsts. Padomju laika izvērtējums/pārvērtējums notiks, nefokusējoties tikai uz Latvijas iedzīvotājiem upuru lomās, bet arī uzdodot neērtos jautājumus par kolaborāciju un izdzīvošanas taktikām ideoliģizētajā un represīvajā sabiedrībā.

Ize Trapenciere (LU FSD)

EKONOMISKĀ MIGRĀCIJAS IEGUVUMI UN ZAUDĒJUMI: MĀJĀS PALICĒJU STĀSTI

Ekonomiskā migrācija kļuvusi par arvien nozīmīgāku Latvijas ekonomiskās un sociālās attīstības sastāvdaļu. Kopš iestāšanās Eiropas Savienībā (ES) darbspējas vecuma iedzīvotāju ekonomiskās emigrācijas rezultātā zaudēti vismaz 200 000 cilvēki jeb 10 procenti no kopējā iedzīvotāju skaita. Daudzi migranti atstāj Latvijā savus ģimenes locekļus – dzīvesbiedru, bērnus un vecākus. Ekonomiskie migranti cenšas uzlabot savu un samērā bieži arī mājās palikušās ģimenes labklājību.

Referāta mērķis ir iepazīstināt ar ekonomiskās migrācijas ieguvumiem un zaudējumiem mājās palicēju skatījumā.

Pētījums sastāv no divām daļām: (1) ekonomiskās migrācijas statistikas datu analīze, (2) ekonomisko migrantu un ekspertu viedokļu analīze par ekonomiskās migrācijas ieguvumiem un zaudējumiem. Tiks vērtētas intervijas ar ekonomiskajiem migrantiem un viņu mājās palikušajiem ģimenes locekļiem.

Pirmajā daļā analizēti ekonomiskās migrācijas ieguvumi, piemēram, mājsaimniecību ekonomiskā labklājība un ārvalstu naudas pārvedumu nozīme Latvijas ekonomikā (5% no IKP).

Migrācijas sociālā ietekme ir mazāk pētīta (*Coleman, Putnam*). Atsevišķos migrācijas pētījumos (piem., *Nowak* un *Novosinski*) secināts, ka migrācija ietekmē visu migranta ģimeni. Mazāk pētītas migrācijas sociālās sekas un ietekme uz mājās palikušajiem bērniem un vecākiem.

Referāta otrajā daļā analizēta migrācijas sociāla ietekme uz mājās palikušajiem ģimenes locekļiem, problēmām, ar ko saskaras bērni, pusaudži, vecvecāki un pašvaldības, kurās šie mājās palicēji dzīvo. Analīze ietver tādus aspektus kā ierobežotā un nereti deformētā saskarsme starp ģimenes locekļiem, kas ir fragmentēta laikā un telpā, bērnu un vecvecāku psiholoģiskā labklājība, sekmju izmaiņas, garīgās veselības izmaiņas un uzvedības riski bērniem un jauniešiem, kā arī vecvecāku fiziskās un garīgās veselības un ekonomiskās labklājības aspektus.

Agīta Lūse, Ieva Orinska (RSU)

STĀSTĪJUMI PAR BĒRNĪBĀ PIEDZĪVOTU MIGRĀCIJU STARP ĢIMENES UN ĀRPUSĢIMENES APRŪPĒTĀJIEM

Nu jau vairāk nekā desmit gadus Latvijas labklājības politikas nostādnes paredz, ka ārpusģimenes aprūpē nokļuvušiem bērniem visvēlamāk būtu nodrošināt “ģimenisku vidi”. Eiropas Savienības finansētā deinstitutionalizācijas projekta ietvaros šis princips kopš 2015.gada ticis arī izvirzīts kā galvenais mērķis centienos reformēt ārpusģimenes aprūpes sistēmu Latvijā. Ja vecāki to vai citu apstākļu dēļ nespēj parūpēties par savām atvasēm, vai vecāku vairs nav tad, pirms ievietot bērnus institūcijā, tiek izskatītas iespējas piešķirt aizbildniecību par viņiem asinsradniekiem, nodot aprūpei audžuģimenē vai SOS ciematā.

Iepriekšējā desmitgadē līdzīgi centieni nodrošināt ģimenisku vidi bez aprūpes palikušiem bērniem paredzēja vēl arī kādu pagaidu ģimeniskas vides paveidu, proti, viesģimenes. Proti, 2008.g. grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā paredzēja, ka ģimenes aprūpi zaudējis bērns var līdz pat trim mēnešiem gadā dzīvot mājās pie personas vai pāra, kam bāriņtiesa apstiprinājusi viesģimenes statusu. Nākamo desmit gadu laikā tomēr bija kļuvis skaidrs, ka Latvijas iedzīvotāji lielākoties nevēlas pieteikties uz šādu statusu un uzņemt pie sevis bērnus, kas iepriekš uzturējies ilgstošas

aprūpes iestādē vai cietis no vecāku nevērības. Toties samērā daudzos gadījumos minētais normatīvais regulējums šādiem bērniem pavēra iespējas vasaru brīvlaikos nokļūt pie viesģimenes kādā no rietumvalstīm. Nereti šāda viesošānās izrādījās sākums bērna adopcijai uz ārzemēm, bet citkārt rosināja viesģimenē pabijušu jaunieci agrāk vai vēlāk uzsākt darba gaitas viesojoties iepazītajā zemē.

Radniecības antropoloģijas perspektīvē valstu īstenoti centieni ar normatīvu aktu un regulējumu starpniecību iepazīstināt bērnus ar savstarpēju rūpju un ģimenisku attiecību modeļiem vērtējami kā samērā nesens un arī negaidīts pavērsiens - daudzus gadu desmitus tika pieņemts, ka ģimenes un radniecības saišu loma mūsdienu industriālajās un post-industriālajās valstīs arvien tikai samazinās (McKinnon & Cannell 2013; Yanagisako 2015; Thelen & Alber 2018). Tajā pašā laikā virkne nesen Latvijā veiktu pētījumu liecina, ka par spīti tam, ka valsts par prioritāru izvirzījusi ģimenisku vidi, pašreizējās politikas rezultātā vecāku aprūpi zaudējušie bērni tomēr reti iepazīst noturīgas, rūpēs balstītas attiecības ar aprūpētājiem, jo normatīvie akti paredz, ka šiem bērniem vairākkārt nākas piedzīvot migrāciju no vienas vides citā. Referātā sniegšu dažus šādas migrācijas piemērus, un dziļāk analizēšu kādas vidusskolnieces pieredzi viesģimenē ārzemēs.

Sabiedrības veselība, dzīves kvalitāte un nācības ilgtspēja

Ligita Landzmane (Rīgas Stradiņa universitāte, “Konfliktoloģijas institūts”)
UNIVERSĀLI-MULTIVERSĀLĀ STEM PIEEJĀ BALSTĪTS LATVIJAS
SABIEDRĪBAS VESELĪBAS IZGLĪTĪBAS SISTĒMAS KONCEPTUĀLAIS
MODELIS: POLITISKI-JURIDISKĀS IESPĒJAMĪBAS PĀRBAUDE

Jeļena Raudeniece, Ilze Justamente, Līga Ozoliņa-Molla, Dace Reihmane (LU
BF) KARDIOMETABOLĀ RISKĀ FAKTORU IZVĒRTĒJUMS
ŠĶĒRSGRIEZUMA PĒTĪJUMĀ JAUNĀKĀ SKOLAS VECUMA BĒRNIEM

Juris Krūmiņš, Atis Bērziņš (LU BVEF) RĪGAS UN PIERĪGAS REĢIONU
LOMA LATVIJAS DEMOGRĀFISKAJĀ ATTĪSTĪBĀ

Elgars Felcis, Renārs Felcis (LU SZF SPPI) GATAVI PĀRMAIŅĀM? KĀDAS IR
UN BŪS SABIEDRĪBAS PRETREAKCIJAS UZ VIDES SABRUKUMU?

Aija Zobena (LU SZF SPPI) SOCIĀLĀS APRŪPES SAIMNIECĪBAS UN
LATVIJAS LAUKU ATTĪSTĪBA

Elgars Felcis, Renārs Felcis (LU Sociālo Zinātņu fakultāte)

GATAVI PĀRMAIŅĀM? KĀDAS IR UN BŪS SABIEDRĪBAS PRETREAKCIJAS
UZ VIDES SABRUKUMU?

Konferences prezentācijā ieskicēsim Latvijas Zinātņu padomes finansētā projekta “Gatavi pārmaiņām? Kopīgo dabas resursu ilgtspējīga pārvaldība” zinātnisko pamatojumu un tā realizācijas plānus no 2020. līdz 2023. gadam. Arvien pieaugošs zinātniskās literatūras apjoms ļauj adekvāti dēvēt dažādas saistītās vides problēmas par ‘vides sabrukumu’. Piemēram, 17000 zinātnieku izsaka ‘brīdinājumus cilvēcei’ (Ripple, et al., 2017) par cilvēku radītām neatgriezeniskām klimata pārmaiņām (IPCC, 2018), mūs brīdina par pārsniegtām planētas Zeme nestspējas robežām (Steffen, et al. 2015, 2018), bioloģisko iznīcību (Ceballos et al., 2017; Sánchez-Bayo & Wyckhuys, 2019), izmiršanas draudiem miljonam no visiem astoņiem miljoniem pasaules sugu (IPBES 2019) un nākotnes saistīto izmiršanu (*co-extinction*) riskiem (Strona & Bradshaw, 2018). Neskatoties uz draudu mērogu, tie izpaužas nevienmērīgi visas pasaules kontekstā un daudziem vēl joprojām nešķiet ikdienā pamanāmi. Tāpēc projekta ietvaros mūsu mērķis ir izzināt pastāvošās kopīgo dabas resursu pārvaldības prakses un līdzdarbojoties veidot izpratni un atbildes turpinošam vides sabrukumam, kas rada pieaugošu ietekmi uz sociālo un ekonomisko realitāti Latvijas reģionos. Sociālā reakcija uz vides pārmaiņām ir maz pētīta joma, it īpaši ņemot vērā minētās straujās vides pārmaiņas. Sociālā reakcija nozīmē gan dabas resursu pārvaldību un apsaimniekošanu, gan sabiedrības attieksmi par nepieciešamajām kompleksām pārmaiņām un to veikšanu dažādos līmeņos - sociālā/sistēmiskā, kopienu un personīgā līmenī.

Miķelis Grīviņš (Baltic Studies Centre, Riga, Latvia), **Petr Jehlička** (The Open University, UK; Masaryk University, Czechia); **Oane Visser** (International Institute of Social Studies (ISS) of Erasmus University, Netherlands), **Bálint Balázs** (Environmental Social Science Research Group, Hungary).

PĀRTIKA AUSTRUMEIROPĀ: KRITISKS SKATĪJUMS UZ EIROPAS PĀRTIKAS SISTĒMU RĀMĒJUMU

Izmantojot apzināti provocējošu, bet arī reflektējošu skatījumu, šī prezentācija uzlūko un pārskata idejas, kas dominē sociālo zinātņu ietvaros veiktos pārtikas un lauksaimniecības pētījumos. Refleksijas ietvaros tiek secināts, ka šis pētījumu lauks nozīmīgi iegūtu, ja tajā plašāk tiktu integrēti rezultāti, kas iegūti pētot perifēras, nevis centrālas teritorijas. Šajā gadījumā, Austrumeiropas pārtikas sistēmas tiek prezentētas kā viena šāda perifēra konstrukcija – unikāli atšķirīga no telpas, kurā tiek izstrādātas galvenās pārtikas un pārtikas analīzes inovācijas. Tā vietā, lai uzlūkotu Austrumeiropā novērotās prakses kā klasiskus lēnas attīstības neiedvesmojošus piemērus, analīzes ietvaros tās tiek uzlūkojam kā centrs, no kura pārinterpretēt Rietumeiropas pārtikas ķēdes novērotās prakses. Šāda pieeja ļauj novirzīties no vienvirziena attīstības loģikas un ieraudzīt dažādību, noturību un neapzināto, bet ļoti reālo ilgtspēju, kas slēpjas Austrumeiropas formālajā un neformālajā pārtikas aprītē. Izmantotais skatījums arī parāda, ka pārtika nav ieslēgta tikai pārtikas ķēdēs, iniciatīvās vai uztura rekomendācijās. Perifērijas pieredze ļauj būt jūtīgiem pret pārtikas rāmējumu, kas iet pretrunā ar tradicionālo izpētes terminoloģiju un ļauj skaidrojumus precīzāk sakņot kontekstā.

Prezentācija ir balstīta uz četru autoru pieredzes apkopojumu un analīzi. Tās mērķis ir uzsākt diskusiju, nevis prezentēt viena pētījuma rezultātus.

Līna Orste, Alise Krūmiņa, Emīls Ķīlis, Anda Ādamsons-Fiskoviča, Miķelis Grīviņš (Baltic Studies Centre)

ĒŠANAS PARADUMU RĀMĒJUMI LATVIJAS MEDIJOS

Ēšanas paradumu izprašana ir būtiska dažādu sabiedrisku problēmu risināšanai, piemēram, slimību profilaksei un vides piesārņojuma mazināšanai. Latvijas Zinātnes padomes finansētā projekta “Sociālās inovācijas pārtikas apgādē: ceļi uz ilgtspējīgu pārtikas ražošanu un patēriņu” (SINFO) ietvaros tika veikta mediju analīze ar nolūku noskaidrot, kā Latvijas medijos tiek runāts par Latvijas iedzīvotāju ēšanas paradumiem. Tika veikta sistematizēta drukāto un digitālo mediju materiālu atlase un analīze, izlasē iekļaujot kopskaitā 200 rakstus, kuri publicēti laikā no 2014. līdz 2018. gadam. Izlases materiāla kvalitatīvā analīze piedāvāja daudzveidīgu tēmu un perspektīvu klāstu, bet no tā izcēlām 5 izplatītākos veidus, kā tiek runāts par ēšanas paradumiem. Šie veidi tika analizēti, balstoties Ērvinga Gofmana rāmējumu analīzes pieejā. Veiktā analīze ļauj secināt, ka Latvijas mediju vidē ēšanas paradumi tiek skatīti caur (1) medicīnas, (2) psiholoģijas, (3) kontroles, (4) sociālo attiecību un (5) dzimtes prizmu. Ilgtspējīgas vai ētiskas ēšanas prakses medijos gandrīz nav apskatītas vai apskatītas šaurā kontekstā (piemēram, atkritumu samazināšana). Analizētajos mediju materiālos, liels uzsvars tiek

likts uz patērētāju individuālo atbildību. Veiktā mediju analīze ļauj identificēt gan sabiedrībai aktuālas tēmas un uztura tendences, gan arī ar ēšanas paradumiem un veselīgu uzturu saistītas jomas, kurās vērojams informācijas trūkums.

Lāsma Ozola, Miķelis Grīviņš, Anda Ādamsons-Fiskoviča, Emīls Ķīlis (Baltic Studies Centre)

ILGTSPĒJĪGAS PĀRTIKAS APRITES INICIATĪVU TIPOLOĢIJA

Lauksaimniecības un pārtikas apriti raksturo neilgtspējīga resursu lietošana, kas ir viens no lielākajiem dabas piesārņojuma, bioloģiskās daudzveidības un augsnes auglības samazināšanās cēloņiem. Tai ir arī negatīva sociālā un ekonomiskā ietekme. Lai izprastu procesus, kā veidojas ilgtspējīgas pārtikas iniciatīvas, kas transformē un integrē ilgtspējības aspektu pārtikas sistēmās, Latvijas Zinātnes padomes finansētā projekta “Sociālās inovācijas pārtikas apgādē: ceļi uz ilgtspējīgu pārtikas ražošanu un patēriņu” (SINFO) ietvaros tika analizētas sociālas inovācijas saturošas iniciatīvas pārtikas aprites jomā, kas risina pārtikas sistēmu problēmas un izaicinājumus. Veicot zinātniskās literatūras un mediju rakstu analīzi, tika izveidota ilgtspējīgas pārtikas iniciatīvu tipoloģija, analizējot iniciatīvu mērķi un risināmos jautājumus, gala lietotājus, ieviestos jauninājumus un citus parametrus. Sociālās inovācijās balstītas ilgtspējīgas pārtikas aprites iniciatīvas var iedalīt četrās grupās: transformējošās, institucionālās, uzlabojošās un normalizējošās iniciatīvas. Šie iniciatīvu tipi atšķiras pēc risināmo jautājumu vēriena (šaurš – plašs) un komerciālā nodoma (ir peļņas gūšanas nolūks vai tā nav). Ilgtspējīgas pārtikas aprites iniciatīvu tipoloģija un sociālo inovāciju lomas izgaismošana sniedz iespēju labāk izprast, kā transformēt esošās pārtikas sistēmas, integrējot tajās sociālās, ekonomiskās un vides ilgtspējas dimensijas.

Anda Laķe, Ilona Kunda (Latvijas Kultūras Akadēmija)

LATVIJAS VALSTS SIMTGĀDES SVINĪBU PROGRAMMAS IZSTRĀDES PAMATOJUMS UN IEVIEŠANAS NOVĒRTĒJUMS.

Referātā tiek analizēts Latvijas valsts simtgades svinību programmas veidošanas pamatojums un tās ieviešanas rezultāti. Valsts simtgades svinības ir liela mēroga komplekss kultūras fenomens, kura īstenošanas loģiku ietekmējusi ne tikai dažādu iesaistīto pušu mijiedarbe, bet arī sociālo zinātņu pētījumos identificētas problēmas attiecībās starp valsti un iedzīvotājiem. Programmas loģikas veidošanas un īstenošanas izaicinājumi skatīti politikas plānošanas un ieviešanas ietvarā.

Signe Grūbe (Rīgas Stradiņa Universitāte).

PASAULES LATVIEŠU MĀKSLAS CENTRA IZSTĀDE “MĀKSLA NEŠĶIRO MĀKSLA VIENO” UN TĀS VIETA LATVIJAS MĀKSLAS LAUKĀ

Nodibinājums “Pasaules latviešu mākslas centrs” atzīmējot simto Latvijas neatkarības gadadienu 2018.gada vasarā Cēsīs, Latvijā organizēja izstādi, kurā 35 diasporas

latviešu mākslinieki no Kanādas, ASV, Austrālijas un Eiropas aicināja 35 māksliniekus no Latvijas kopīgi piedalīties izstādē “Māksla nešķiro, māksla vieno!”

Mākslas socioloģijas pamatā ir trīs pētījuma objekti: mākslinieki, mākslas institūcijas un publika. Šis darbs pievēršas māksliniekam. Darba mērķis ir noskaidrot kā diasporas mākslinieki redz Latvijas mākslas lauka dalībniekus un kā pozicionē pats sevi mākslas laukā. Īpaši šodien, kad kā saka izstādes kurators Mārtiņš Heimrāts “šobrīd klaida latviešus var pārstāvēt jauns mākslinieks, kas nesen beidzis Mākslas akadēmiju šeit pat Latvijā un vietējos māksliniekus – no trimdas atgriezies un ASV mākslas izglītību ieguvis seniors”.

Pētījumā izmantots franču sociologa Pjēra Burdjē mākslas lauka koncepts, kas tiek definēts kā savstarpēju attiecību tīkls, ko veido attiecības starp objektīvi definētām pozīcijām, kuras nosaka to dalībnieku pašreizējā un potenciālā kapitāla esamība un spēja to izmantot. Darbā izmantoti izstādes materiāli. Būtisks analīzes avots ir diasporas mākslinieku uzrunātais Latvijas mākslinieks un viņa raksturojums, jo katrs no viņiem bija izvēlējis un uzrunājis kādu no Latvijā dzīvojošajiem māksliniekiem tādejādi veidojot konkrētu sasaisti ar Latvijas mākslas lauku.

Oksana Žabko (LU SZF, Baltic Institute of Social Sciences)

INDIVĪDA AĢENTŪRAS LOMA KARJERAS PĀREJAS SEKMĪGĀ NORISĒ

Mūsdienu sabiedrībā, pagarinoties tās locekļu darba dzīves ilgumam, viena cilvēka mūža garumā ir iespējams īstenot vairākas karjeras, kas var būt gan savstarpēji papildinošas un secīgas, gan krasi atšķirīgas, kas prasa pielāgošanos un jaunu zināšanu un iemaņu, t.i., profesijas, iegūšanu un attiecīgi –pilnīgu vai daļēju atgriešanos izglītības sistēmā. Ņemot vērā dzīvescikla teorijas, atgriešanās izglītības sistēmā un darba uzsākšana jaunā profesijā mūža vidus posmā var būt grūtāka, atšķirīgu sociālo lomu un tās radītās psihoemocionālās slodzes dēļ, kā arī citu darba tirgus dalībnieku ekspektāciju dēļ.

Šī referāta mērķis ir analizēt indivīda aģentūru kā nozīmīgu resursu avotu pārejas uz jaunu profesiju mūža vidus posmā, kas, mijiedarbojoties ar apkārtējo vidi, sekmē veiksmīgas karjeras pārejas norisi. Referāts balstīts uz Latvijā veiktu kvalitatīvu pētījumu – 15 padziļinātām intervijām ar personām, kas vecumā virs 35 gadiem ir veikušas un vai mēģinājušas īstenot karjeras pāreju, analizējot viņām pieejamo resursu lomu šajā procesā. Intervijas rāda, ka personības iezīmes un iekšējā motivācija, kuru pastiprina nepieciešamība risināt iepriekšējā darbā radušās veselības problēmas, finanšu resursi un spēcīgs sociālā atbalsta tīkls parādās kā būtiski sekmīgu karjeras pāreju veicinošie faktori.

Ieva Moore (LU SZF)

**IZTIKAS MINIMUMA UN ATSAUCES BUDŽETA VEIDOŠANAS UN
IZMANTOŠANAS PIEREDZE RIETUMEIROPAS UN
CENTRĀLĀS/AUSTRUMEIROPAS VALSTĪS.**

Cieņpilna dzīve (jeb dignity) ir 21. gadsimta demokrātijas centrā. Vairs netiek runāts par ekonomikas kāpumu, bet gan par iekļaušanu, nabadzības mazināšanu un ilgtspējīgas attīstības modeļiem. Viss ir saistīts, jo Iedzīvotāju ekonomiskā un sociālā nevienlīdzība ietekmē valsts politiskos un iedzīvotāju sociālos procesus Eiropā un Pasaulē, bet cieņpilnas dzīves jēdziens aptver visas mūsu dzīves jomas, sākot ar pieejamajiem finanšu resursiem vajadzību un vēlmju apmierināšanai, iespējas iekļauties sabiedrības sociālajos procesos, līdz brīvībai iespējai pielietot savas spējas savu dzīves mērķu īstenošanai, jūtoties neapdraudēti, izmantojot tiesības un atrodoties brīvās attiecībās.

Sociālais risks saistās ar nabadzību un sociālo nevienlīdzību, tomēr tos nav tik vienkārši konkrēti definēt, jo dzīves situācijas var būt dažādas un neparedzamas. Lai spriestu par ienākumu nevienlīdzības pakāpi, tiek izmatoti dažādi indikatori. Eiropas savienībā tiek izmantots garantētais minimālais ienākums un nabadzības sliekšnis, tomēr ir vajadzīgi citi, ar reālo dzīvi saistīti indikatori, kas atspoguļo iedzīvotāju viedokli. Atsauces budžeti ir viens no indikatoriem, kas parāda minimālo nepieciešamo līdzekļu daudzumu cieņpilnai dzīvei, kas dod iespēju pildīt sociālās lomas un piedalīties sabiedriskajos procesos, tai skaitā ieļauties darba tirgū un rūpēties par bērniem.

Gandrīz visas valstis ir izveidojušas un vienā vai citā formā izmanto atsauces budžetus, laika gaitā no minimuma patēriņa groza, jeb iztikas minimuma (subsistence level) pārejot uz dzīves standartu (living standard) un nonākot līdz atsauces budžetiem (social budget, reference budget).

Daudzās Rietumeiropas valstīs atsauces budžetu tradīcija pastāv jau vairākus gadu desmitus, bet Centrālās Austrumeiropas valstīs vēl tikai domā, kādus indikatorus izveidot, lai saglabātu sasaisti ar reālo ienākumu situāciju, jo cilvēki joprojām daudz ko nevar atļauties.

Šajā pētījumā tiks apkopota citu valstu pieredze atsauces budžetu veidošanā un izmantošanā, minot dažus avancētus piemērus un apkopojot dažu kaimiņvalstu publicēto pieredzi. Indikatoru salīdzināšanai ir vērts pieskarties piemēram living wage indikatoram, kas palīdz gūt priekšstatu par Latvijā šobrīd apstiprināto un Eiropā izmantoto Garantēto minimālo ienākumu, Nabadzības sliekšņa indikatoru un Minimālo algu.

Līga Rasnača, Dace Lina (LU SZF)

SENIORU VIENTULĪBA ILGSTOŠĀS SOCIĀLĀS APRŪPES INSTITŪCIJĀS

Vientulība ir subjektīvs emocionāls stāvoklis, ko cilvēks var pieredzēt dzīvojot ar ģimeni vai atrodoties lielā cilvēku grupā. Lai noskaidrotu, cik lielā mērā tā skar seniorus sociālās aprūpes centros, tiek veikts pētījums Rīgas sociālās aprūpes centros. Temats

Latvijā maz pētīts un trūkst latviešu valodā aprobēta instrumentārija vientulības mērīšanai. Vientulības izpēti kavē vienkāršas un uzticamas novērtēšanas tehnikas trūkums. Kalifornijas Universitātē Losandželosā izstrādātā UCLA (*University of California Los Angeles*) vientulības skala ir kompakta, tā sastāv no 20 jautājumiem, kas mēra vientulības līmeni. Skala paredzēta, lai izmērītu subjektīvo vientulības izjūtu, kā arī sociālās izolācijas uztveri. Pētījuma mērķis ir noskaidrot kā seniori Rīgas ilgstošās sociālās aprūpes institūcijās izjūt vientulību. Pētījuma uzdevumi ietver citu valstu pieredzes senioru vientulības izpētē un mērīšanas skalas aprobāciju.

Baiba Ziemele (Latvijas Reto slimību alianse)

PACIENTU ORGANIZĀCIJAS LATVIJĀ

Kopsavilkums. No vairāk kā 23 tūkstošiem nevaldības organizācijām, kas bija reģistrētas Latvijā 2019.gadā, tikai dažas pārstāv pacientu intereses. Latvijā nav oficiālas definīcijas pacientu organizāciju klasifikācijai, tāpēc pastāv dažādi priekšstati par to mērķiem, pārvaldību un vadību. Saskaņā ar Eiropas Medicīnas aģentūras definīciju un Eiropas Pacientu foruma kritērijiem, tikai dažas bezpeļņas organizācijas ir īstas pacientu organizācijas: tās pārstāv cilvēku ar noteiktām diagnozēm vai diagnožu grupu intereses, tās vada pacienti un/vai to tuvinieki, to galvenie uzdevumi ietver pacientu interešu aizstāvību, izglītošanu un informēšanu par šo slimību un/vai veselību, kā arī tās nodrošina pacientu savstarpējo pieredzes apmaiņu; tās var būt arī jumta organizācijas, kas apvieno vairākas pacientu grupas nacionālā un starptautiskā līmenī. Lai uzlabotu interešu pārstāvību, 2018. gadā aptuveni 30 organizācijas apvienojās tīklā.

Mērķis. Aptaujas mērķis bija novērtēt Latvijas pacientu organizāciju atbilstību starptautiski pieņemtajai pacientu organizāciju definīcijai, identificējot to galvenos uzdevumus un resursus.

Metodes. 2019. gada jūlijā tika veikta strukturēta tiešsaistes aptauja ar 32 atvērtiem un slēgtiem jautājumiem. Tika iegūti dati no 21 pacientu organizācijas Latvijā, kas pēc tam tika analizēti, izmantojot MS Excel.

Rezultāti. Gandrīz visas aptaujātās organizācijas vadīja pacienti vai to tuvinieki, tās pārstāv mērķa pacientu grupas intereses, kā arī organizē dažādas aktivitātes, lai uzlabotu informētību par slimību un/vai veselību, organizē pacientu izglītības kampaņas, organizē un piedalās dažādās konferencēs un apmācībās, propagandē labāku veselības aprūpes un dažādu pakalpojumu pieejamību, kā arī sadarbojas ar citām pacientu organizācijām nacionālā un starptautiskā līmenī. Lielākai daļai organizāciju nebija apmaksātu darbinieku un to darbību nodrošināja brīvprātīgie. Puse no organizācijām iepriekšējā pārskata gadā strādāja ar mazāk kā 10 000 EUR budžetu, turklāt trešdaļai no tām budžets nepārsniedza 1 000 EUR gadā. Visas organizācijas tiecas dažādot ienākumu avotus, lai nodrošinātu caurspīdību saskaņā ar nacionālo likumdošanu un starptautiskajām politikām.

Secinājumi. Gandrīz visas pacientu organizācijas izveidotajā tīklā atbilst starptautiski pieņemtajai pacientu organizāciju definīcijai. Paplašinot tīklu nepieciešams turpināt izpēti un veicināt pacientu organizāciju reputāciju ar informējošām kampaņām.

Pateicības. Šīs aptaujas veikšanai, tīkla izveidei un sadarbības veidošanai netika saņemts finansējums. Liels paldies visām pacientu organizācijām Latvijā par nesavtīgajām pūlēm pacientu dzīves uzlabošanā.

Kristiāna Diāna Bebre (LU SZF)

LATVIJAS SIMBOLISKĀ PIEEJA MARIHUĀNAS KRIMINALIZĀCIJAI ES KONTEKSTĀ

Kopš 1924/5. gada otrās opiuma konferences, pasaule ir aizliegusi marihuānas lietošanu un tirdzniecību personiskiem nolūkiem. Šis dokuments tika pieņemts Latvijā 1996. gadā, kā 'Narkotisko un psihotropo vielu un zāļu, kā arī prekursoru likumīgās aprites likums'. Referātā tiks parādīts, ka Latvijas pieeja marihuānas kriminalizācijai ir simboliska - ārstniecības iestādes un drošības struktūras nepiedāvā programmas, kas reāli mazinātu kaitējumu cilvēkiem, kuriem ir problemātiskas attiecības ar marihuānu. Papildus, zinātniskā pētniecība Latvijas kontekstā ir ignorējusi šo grūti sasniedzamo grupu, kas varētu būt svarīgs faktors valsts simboliskajai pieejai vielu lietošanas kaitīguma mazināšanai. Tātad kopumā veidojas situācija, kad Latvijas valsts strukturālā pieeja marihuānas lietotājiem ir tos kriminalizēt. Kad šie cilvēki tiek iekļauti kriminalizācijas diskursā, tie tiek iesūtīti neredzamā sabiedrības daļā, piemēram, cietumos.

Veselības aprūpe Latvijas cietumos un citi kritiski faktori ir kritizēti, izmantojot internacionālos pārskatus. Valsts ārstniecības iestādes, kam būtu jāpiedāvā rehabilitācija un ārstēšana cilvēkiem ar problemātisku marihuānas lietošanas pieredzi, realitātē nepiedāvā ilgtermiņa vai personalizētas programmas, kas veicinātu veselības uzlabošanu. Referātā tiek veidota diskusija, ka viens no faktoriem, kas šādu pieeju pastiprina, ir pētījumu trūkums. Sociālie pētnieki nav pievērsušies šim pētījuma laukam dēļ valsts līdzekļu trūkuma fundamentāliem un lietišķiem pētījumiem. Tādēļ mēs esam spiesti paļauties uz internacionālu organizāciju slēdzieniem par Latvijas situāciju. Tāpat arī Latvija nespēj veidot kultursociāli lokalizētu pieeju kriminalizācijai un medikalizācijai, kas varētu mazināt kaitējumu un veicināt veselību indivīdiem, kuriem ir problemātiskas attiecības ar marihuānu.